

بناهای باستانی و تاریخی [شهرستان] تالش

رضا قربانی ریک

قلعه لیسار :

این قلعه که به دژ یا سلسال معروف است در ۱۵ کیلو متری شمال شهر تالش و در جنوب شهر لیسار، نرسیده به دهکده نومندان قرار دارد. این قلعه با بارویی بسیار مستحکم بر فراز تپه ای به ارتفاع حدود ۱۰۰ متر از زمینهای اطراف در فاصله حدود ۴ کیلومتری دریای خزر بنا گردیده است. ساختمان دژ بر روی یک صخره سنگی قرار گرفته و دیوارهای آن با استفاده از سنگ و یا آجر با ملاطی از ساروج استوار شده است. حفاریهای زیادی در کف قلعه انجام گرفته که در نتیجه آن حفره های بزرگی به وجود آمده است .

قلعه سلسال از دو قسمت تشکیل شده است. نخست بخش خارجی که محوطه نسبتاً وسیعی را در بر می گرفت و توسط دیوار ستبری از زمینهای اطراف جدا می شده، از این دیوار خارجی که از سنگ رودخانه ای قرمز و تقریباً یکدست ساخته شده بود، اکنون چیزی به جای نمانده است. بخش داخلی قلعه که بر روی صخره سنگی قرار دارد دومین قسمت آن را تشکیل می دهد و اکنون نیز بقایای آن بر جای مانده است. ساختمان قلعه طوری است که در تمام جهات به اطراف اشراق داشته و ساکنان قلعه از بالای آن می توانستند کلیه تحرکات را در شعاع خارج قلعه زیر نظر داشته باشند .

ارگ :

متصل به باروی شرقی، حصار ارگ قلعه بوده است. ارگ دژ بالای تپه قرار دارد و امروزه فقط دیوارهای آن بر جای مانده است. ظاهراً ارگ در طبقات مختلفی بنا گردیده که طبقات زیرین آن بدنبال ریزش طبقات بالا پر شده است. مدخل ارگ نیز دارای طاقی با هلال شکسته بوده که امروزه این دو از بین رفته اند. طاقی گنبدی شکل نیز داخل ارگ دیده شده است .

آب انبار:

یاب انبار قلعه خارج از ارگ و داخل باروی اصلی است و در شمال شرق بنای قلعه بنا شده است. مصالح آن آجر و ملاطی نظیر ساروج سفید است .

شبکه انتقال آب :

در قسمت داخلی دیوارهای دژ آبراهه های باریکی به صورت یک شبکه لوله کشی دیده می شود که با مهارت خاصی ساخته شده است. این قلعه که تا دو دهه قبل آب انباری پر از آب زلال داشت امروزه آبی در درون خود ندارد. حفاریهایی که در کف آب انبار صورت گرفته به چاهی در گوشه شرقی آن رسیده است و دهانه آن دیده می شود. از نظر اصول ساختمانی بین این آب انبار و آب انبار قلعه رودخان و دژ الموت شباهتهایی کاملاً مشخص وجود دارد .

تاریخ معماری قلعه:

معمدمین محلی عقیده دارند که قلعه سلسال در زمان اسماعیلیان از قلاع مهم آنان بوده است. شباهت ساختمانی قلعه لیسار با قلعه الموت و یا دیگر قلاع اسماعیلیه از یک طرف و ارتباط نزدیک پیروان این فرقه با افرادی در تالش از طرف دیگر، احتمال چنین تعلقی را بسیار می کند. مهمترین وجه اشتراک دژهای پایکوهی گیلان آب انبار و سیستم تامین آب آنهاست

دومین وجه اشتراک دژهای گیلان استفاده از سنگ و آجر در ساختمان آنهاست، سومین وجه اشتراک آنها قرار گرفتن بر روی یک عارضه ارتفاعی است. در گیلان ساخت قلعه تنها بر روی عوارض ارتفاعی معمول بوده و این امر بیشتر مربوط به کاربردهای نظامی این دژها در مواقع حساس است و چه بسا که در دیگر مواقع دژها مورد استفاده چندانی نداشتند و تنها برای نگهداری زندانیان از آنها استفاده می شده است.

اسپیه مزگت:

بنای اسپیه مزگت باقیمانده یک آتشکده قدیمی و بزرگ در دیناچال تالش است. تمامی نشانه های معماری و کاربری آن، عملکرد مذهبی این بنا را تأیید می کند. این بنا در دوران پس از اسلام، احتمالاً بعد از قرن سوم هجری به مسجد تبدیل شد و ظاهراً تا مدتهای مدید مورد استفاده قرار می گرفته است.

اسپیه مزگت از دو کلمه اسپه در زبان تالشی به معنای سفید و مزگت در زبان اوستا به معنای مسجد تشکیل شده است. اسپیه مزگت در دهکده کیش خاله در شمال آبادی دیناچال از آبادیهای جنوب اسالم در فاصله حدود ۲۲ کیلومتری جنوب شهر تالش واقع شده است. این بنا را می توان یکی از شگفت انگیزترین بناهای تاریخی گیلان دانست.

در طی زمان دراز عوامل مختلف انسانی و طبیعی موجب تخریب اسپیه مزگت شده اند. درختان جنگلی بزرگ بر بام آن رسته و ریشه های خود را چون گوه ای میان دیوارها فرو برده و آنها را شکافته اند. رودخانه سیلابی دیناچال نیز، قسمت جنوبی آن را کنده و برده است. بارندگی و رطوبت نیز گچکاری و سفیدکاری و گچ بریهای آن را فرسوده کرده و تا حدود زیادی از میان برده است.

شاید بتوان از آنچه باقیمانده، حدس زد که این بنا شامل یک رواق در وسط و چهار دهلیز در چهار طرف بوده است. شاید روزی رواق میان نیز سقفی گنبدی داشته است. اما شرفات بنا باید کم کم جمع شود تا برای زدن طاق آماده باشد. سقف سراسر بنا سفال پوش بوده است، اما برخلاف بامهای سفال پوش امروزی گیلان، سفال آن با ملاط بر روی طاقها چسبانده شده است. آنچه بیش از هر چیز بیننده را به حیرت می اندازد، علت وجودی چنین بنایی در این نقطه دور افتاده است. آن هم بنایی با آن عظمت و قدمت تاریخی که کتیبه کوفی بر آن گواهی می دهد.

بر دیوار یکی از دهلیزهای بنا پنج شش متر کتیبه کوفی ساده باقیمانده و کلمات «لم یخس الا الله فعسی اولئک ان یکونو امن المهدتین» روشن خوانده می شود. شکل اسپیه مزگت که از چهار دهلیز و یک رواق چهار گوش تشکیل شده و امروزه قسمتی از آن از بین رفته است به آتشکده های زرتشتی پیش از اسلام شباهت دارد و احتمالاً بعد از اسلام بدون تخریب بنای آن نحوه اداره آن تغییر کرده و به محل عبادت مسلمانان تبدیل شده است. بدون تردید اسپیه مزگت باقیمانده یک آتشکده بزرگ در تالش است که در دوران بعد از اسلام به مسجد تبدیل شده است. رواق چهارگوش داخلی آن محل نگهداری آتش مقدس بوده و مردم برای عبادت در دهلیزهای کناری آن می ایستادند. بنای اسپیه مزگت بدون هیچ تغییری به مسجد تبدیل شده و این در حالیست که در داخل آن محرابی وجود ندارد. این عدم تغییر و یا تخریب خود نشانی از حرمت و قداستی است که این مکان برای مراسم دینی چه در قبل و چه بعد از اسلام داشته است. شاید نمونه ای اینچنین که هم ویژگیهای معماری قبل و هم بعد از اسلام در یک بنا بر جای مانده باشد، در جای دیگر موجود نباشد. همین ویژگی اهمیت توجه به بازسازی آنرا بدون تغییر در استخوانبندی اولیه دو چندان می کند.

حمام قدیمی مریان و کاخهای بیلاقی سردار امجد:

این آثار در روستاهای مریان و آق اولر که از زیباترین مناطق توریستی کشور محسوب میگردند واقع شده اند و علاوه بر آنها وجود قبرهای سه طبقه در مزارع اطراف حمام و دولمن ها، آتشکده ها و ...
که مربوط به دوران مادها می باشد به همراه طبیعت زیبا و روح نواز آن چشم انداز توریستی بسیار مناسب و جذاب را خلق نموده است .

حمام قدیمی مریان : این حمام مربوط به دوره صفویه می باشد که در یکی از باغهای منطقه ییلاقی مریان در کنار جاده واقع گردیده است وعمدتاً از سنگ و آجر و ساروج ساخته شده است. در حال حاضر نیز نسبتاً استوار بوده و تا حدودی در اثر عوامل طبیعی و انسانی تخریب گردیده و قابل مرمت و بازسازی می باشد .

ساختمانهای مخروبه سردار امجد : سردار امجد یکی از حکام کرگانرود بوده و کاخهای یاد شده را بعنوان کاخ ییلاقی مورد استفاده قرار می داده است. این کاخها از سه قسمت تشکیل شده اند که عبارتند از :

۱- خان نشین: که محل استقرار خان و خاندان و نزدیکانش بود.

۲- قراول خانه: که محل استقرار نظامیان بوده است.

۳- اصطبل: محل نگهداری چهارپایان بوده.

کاخهای مزبور در دوران اوج مشروطیت از سوی مشروطه طلبان به آتش کشیده شد که اگر سرمایه گذاری و برنامه ریزی لازم جهت بازسازی و مرمت این بناها صورت گیرد قابل بهره برداری خواهند بود و با بهره گیری از این بناها توأم با استعدادهای طبیعی منطقه می توان به عنوان مهمترین مرکز سیاحتی و گیلانگردی از آن استفاده نمود .

کاخ قشلاقی سردار امجد:

این کاخ در داخل شهر هشتپر واقع شده و از سبک معماری مختلط غربی و سنتی برخوردار است و در حال حاضر سالم و قابل استفاده است و اقداماتی نیز در زمینه بازسازی و حفظ زیبایی آن انجام گرفته است. اما در تعمیر سقف این بنا سبک اصلی و مصالح اولیه آن از بین رفته و به جای استفاده از مصالح قبلی از حلب شیروانی استفاده شده است. قدمت تاریخی این ساختمان به عصر قاجاریه می رسد و به عنوان یک بنای مهم و شاخص در شهر تالش می باشد. ساختمان این بنا می تواند به صورت یک موزه در جذب توریست موثر واقع گردد .

پل آجری رودخانه سفارود:

این پل تاریخی در جاده مواصلاتی تالش- انزلی بر روی رودخانه سفارود در منطقه پونل، از توابع بخش رضوانشهر واقع شده است. مصالح آن عمدتاً از آجر می باشد که بنای آن به دوره قاجاریه مربوط می شود و از دیدگاه جستجوگران و محققین آثار تاریخی دارای ارزش و اهمیت می باشد .

دریاچه مصنوعی سراگا:

این دریاچه در روستای سراگا حدود ۲ کیلومتری شمال مسیر تالش - کیشون بن قرار گرفته و با دارا بودن قابلیت های طبیعی و مناظر بسیار زیبا ، تلفیقی از جنگل و توپوگرافی ، استعداد فعالیت های تفریحی نظیر قایق رانی ، ماهیگیری ، کوهپیمایی و شکار را دارد .

بازارهای بومی :

این بازارها به عنوان فضایی فرهنگی _ تجاری به دلیل سنتی بودن ، تنوع ، داشتن رنگ و بوی بومی ، جاذبه مهمی محسوب شده و در یک محدوده زمانی در مکانی مشخص تشکیل می شوند. سازه این بازارها بسیار ساده و بی آرایش بوده که خود بیانگر صمیمیت ، فروتنی و تواضع روستاییان تالش می باشد .

منابع:

بناهای تاریخی و پیوند آن با معماری منظر، مهندس رامین باباپور ، فصلنامه تحقیقات تالش
بررسی توانمندیهای محیطی و توریستی تالش ، علی کارگر، فصلنامه تحقیقات تالش

برگرفته از: وبلاگ " فرهنگ تالش "